

Solidaarisuusliike suomalaisen valtalehdistön silmin

J u h o N u r m i

Sosialististen maiden leirin romahduksen alkupisteestä vallitsee monia selityksiä. Yhden selityksen mukaan vyörynomainen tapahtumaketju sai alkunsa, kun uudet hintalaput ilmestyivät kauppojen lihatiskeille Puolassa heinäkuussa 1980. Puolan taloudellinen kriisi oli 1970-luvun loppuvuosina nähtävissä monille tarkkailijoille Puolan ulkopuolellakin. Huomio kohdistui ennen kaikkea umpikujaan ajautuneeseen talouteen, ei niinkään Puolan surkeaan ihmisoikeustilanteeseen: toisinajattelijoita pahoinpideltiin ja suljettiin vankiloihin, sananvapautta ei tunnettu, sensuuri valvoi yhteiskunnallista elämää ja vapaita ammattiliitoja ei sallittu. Puolan johtoon nousseen Edward Gierekin talouspolitiikka nojasi pitkälti länneestä saatuihin lainoihin. 1970-luvun alkupuolisko olikin taloudellisen hyvinvoinnin aikaa, kun kuluttaminen piti kansalaiset suhteellisen tyytyväisinä. Tämän jälkeen talous ajautui kuitenkin yhä vakavampaan syöksykierteeseen, kun lainarahalla pyöritetty korttitalo romahti. (Kaliski 2006, 119–128.)

Puolan toisen maailmansodan jälkeisessä

historiassa nimenomaan valtaapitävien yritykset korottaa ruoan hintaa saivat kansan liikkeelle. Elintarvikkeiden hinnankorotukset johtivat nopeasti lakkoihin ja mielenosoituksiin, jolloin valtiosta riippumaton ammattiliitto Solidaarisuus syntyi Gdanskin lakkojen seurauksena elokuussa 1980. Ammattiliitto keräsi nopeasti yli kymmenen miljoona jäsentä ja kohosi kommunistisen hallinnon vastapeluriksi. Vasta puoluejohtajaksi nousseen kenraali Jaruzelskin julistama sotatila 13.12.1981 teki lopun vapaammasta ajasta. (Crampton 1994, 369–375.)

Ajanjaksoa voi pitää erityisen merkittävänä myös Suomen historian kannalta, sillä presidentti Kekkonen sairastuttua presidenttipeli kävi maassa kiivaana. Kekkonen pitkä valtakausi lähestyi vääjäämättä loppuaan, ja niin ulkomailla kuin kotimaassa saatettiin jopa uskoa, että Suomen ulkopolitiikka kaatuu Kekkonen mukana ja Neuvostoliitto saa Suomesta yliotteen (Salmi 1996, 180–190). Suomen idänpolitiikan murrosvaihe ja kansainvälisesti arka tilanne heijastui suomalaisten poliitikkojen näkemyksiin. Presidenttiehdokkaiden kanta Puolan sotatilan julistamiseen oli yksituumainen: ”Sotatila on Puolan sisäinen asia.” (HS 29.12.1980, 9.)

Tarkastelen tässä artikkelissa sitä, miten suomalaiset valtalehdet, *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Kuvalehti*, rakensivat omaa todellisuuskuvansa Puolan tapahtumista ja erityisesti Solidaarisuusliikkeen noususta lakkoaalosta sotatilan julistamiseen ulottuvalla ajanjaksolla. *Helsingin Sanomien* levikki¹ oli tutkimusajan kohtana suurempi kuin neljän seuraavaksi levinneimmän sanomalehden yhteensä (Tommila 1988a, 133). Merkittäviä yhteiskunnallisia ky-

symyksiä, niin Suomen kuin kansainvälisestäkin näkökulmasta käsittelevä *Suomen Kuvalehti* taas on Suomen johtavia² viikkolehtiä. Ylipäänsä yleisaikakauslehtien rivit harvenivat radikaalisti 1980-luvulle tultaessa (Tommila 1988b, 182). Tavoitteena on selvittää, mitä ilmiöitä ja prosesseja suomalaislehdet pitivät tapahtumaketjussa keskustelemisen arvoisena. Näiden suomalaislehtien monipolvista tulkintaa analysoin kolmen keskeisen keskustelukokonaisuuden, historia-, talous- ja geopolitiikka- sekä valtataisteludis-kurssin, avulla.

Toistuuko historia?

Helsingin Sanomat ja *Suomen Kuvalehti* kiinnittivät laajalti huomiota Puolassa tapahtuneeseen suureen yhteiskunnalliseen murrokseen. ”Puolan lakot ovat jo muuttaneet Eurooppaa, päättyivät ne miten tahansa. Lakkolaiset ovat osoittaneet, että sosialististen maiden on Etyk-Euroopan olosuhteissa mukauduttava uusiin tuuliin eri tavalla kuin aikaisemmin.” Näin kirjoitti Helsingin Sanomien kolumnisti Olli Kivinen (HS 21.8.1980, 19). Oli juuri kuulunut täsmälleen viikko siitä, kun Gdanskin Lenin-telakalla oli julistettu miehityslakko alkaneeksi.

Puolan vaiherikas historia on tarjonnut lukuisia kansallisia tragedioita; viimeisimpänä mainittakoon Smolenskin lentoturma huhtikuussa 2010. Puolalaiset ovatkin korostaneet mielellään traagista historiaansa ja pitäneet itseään vallankumouksellisena kansana (Törnquist-Plewa 1992, 11–12). Puolan historiassa vuodet 1945–1989 olivat Puolan yhtyneen työväenpuolueen (puol. Polska Zjednoczona Partia Robotnicza) hallitsemaa aikaa. Suurista visioista huolimatta monet yhteiskunnalliset kokeilut johtivat ennen pitkää taloudelliseen taantumaa. Tuon ajanjakson aikana kansa nousi useasti kapinaan vallankahvaan tarttuneita kommunisteja vastaan. (Crampton 1994, 283–285, 359–366.) Ei siis ole mikään ihme, että *Helsingin Sanomat* ja *Suomen Kuvalehti* palasivat Solidaarisuutta ja sen aikaansaamaa murroskautta koskevassa lehtikirjoittelussa yhä uudelleen Puolan men-

neisyyteen – ennen kaikkea toisen maailmansodan jälkeisiin kukistettuihin kansannousuihin. Murroksen suuntaviivoja pyrittiin selittämään ja ennustamaan historian avulla. Historia puhui Solidaarisuuden voittoon vastaan, mutta mikäli kansanliike todella erosi aikaisemmista, kommunistisen puolueen valtaa horjuttaneista joukkoprotesteista, Puolan sisäisen kehityksen suuntaa oli hankalaa arvuutella.

Kun lakot alkoivat levitä pitkin Puolaa elintarvikkeiden hinnankorotusten seurauksena heinäkuussa 1980, kumpikin lehti painotti, että Puola oli poikkeuksellinen kommunistivaltio. Se oli ollut Neuvostoliitolle aina erilainen liittolainen. Siellä oli jouduttu tekemään kompromisseja eritoten uskonnon aseman ja yksityisen maanviljelyn suhteen. Täten sosialismi ei ollut juurtunut täysin maahan. *Helsingin Sanomien* pääkirjoituksessa 2.9.1980 otettiin kantaa lakkolaisten ja puolueen välille syntyneeseen sopimukseen. Lehdistö uskoi, ettei saavutettu sovinto ratkaisisi lopullisesti Puolan kriisiä, vaan että vasta tulevat kuukaudet ja vuodet osoittaisivat, millaiseksi tilanne Puolassa muodostuisi. Historia puhui työläisiä vastaan: ”[S]ekä vuoden 1956 että vuoden 1970 kamppailuilla voitettujen lupaukset mitätöitiin hyvin nopeasti.” Samalla kuitenkin myönnettiin, että tilanne poikkesi tällä kertaa aikaisemmista mielenilmauksista. Hallitseva puolue oli jo myöntynyt työläisten vaatimuksiin, joista tärkeimpänä voitiin pitää itsenäisiä ammattiliitoja. Lisäksi työläiset olivat olleet tällä kertaa paljon kurinalaisempia ja järjestäytyneempiä kuin aikaisemmin; he olivat todellakin osoittaneet poliittisen voimansa. Epävarmasta tulevaisuudesta huolimatta sopimukselle annettiin historiallista arvoa: ”Sosialistisen maan hallitus ei ole koskaan aikaisemmin joutunut tekemään näin suuria poliittisia ja taloudellisia myönnytyksiä työtaisteluun johtaneessa neuvottelutilanteessa.” (HS 2.9.1980, 2.)

Solidaarisuus nähtiin puolalaisen kapinatradition jatkeena. *Suomen Kuvalehti* etsi historiasta syytä sille, miksi puolalaiset olivat nousseet toisen maailmansodan jälkeen niin usein kapinaan hallitsevaa työväenpuoluetta vastaan: ”Puolan

voimakas kansallistunto ja toisaalta poliittisesti arka sijainti sosialistisen Euroopan keskellä ovat maan jatkuvien taloushuolien kanssa aiheuttaneet useita kapinoita.” Uskonto taas auttoi puolalaisia jaksamaan eteenpäin ”maan historiassa usein toistuvien vaikeuksien keskellä”. (SK 34/1980, 28–33.)

Kuvauksista käy ilmi, että tapahtuman ainutkertaisuus kyllä tunnustettiin, mutta sen lopullisia vaikutuksia oli mahdotonta arvuutella. Epävarmuus oli pinnassa aina lakkoallosta sotatilan julistamiseen saakka – ja vielä sen jälkeenkin. Ajatus nousi kiteytettynä esille Heikki Brotheruksen kirjoittamassa kolumnissa *Helsingin Sanomissa*: ”Puolassa ei ole paluuta entiseen, vaikka tulevaisuudesta ei ole vielä hyvä mitään ennustaa.” (HS 21.7.1981, 7.) Tulevaisuuden epävarmuutta painottavat ilmaukset hallitsivat kummankin lehden kirjoittelua. *Helsingin Sanomat* puhui 16 kuukauden aikajakson aikana yhä uudelleen ”viimeisestä mahdollisuudesta” Puolan tilanteen ratkaisemiseksi (HS 19.10.1981, 20). Periaatteessa ymmärrettiin, ettei paluu entiseen olisi enää mahdollista, mutta toisaalta ei uskallettu tehdä arvioita siitä, mihin Solidaarisuusliikkeen aikaansaama murroskausi lopulta johtaisi, vaikka ainutlaatuinen ilmapiiri olisi tarjonnut ennustuksille hyvät eväät.

Solidaarisuus jäsenettiin Puolan kansakunnan historian jatkumoksi, jonka käännekohdissa puolalaiset ovat muodostaneet yhteisrintaman sortajaa vastaan. Tämä diskurssi piti sisällään oletuksen, että 1980-luvun puolalaiset olivat olemukseltaan samoja kuin esi-isänsä. Kapinointi ja vastarinta suorastaan kuuluivat puolalaisuuteen. Vaikka Solidaarisuuden merkitys tunnustettiin, lehdissä analysoitiin vain pintapuolisesti Puolan yhteiskunnallista ilmapiiriä, joka oli totisesti muuttunut 1980-luvulle saavuttaessa. Aikaisemmat kansannousut leimattiin lehdistön puhunnassa järjestelmällisesti epäonnistuneiksi. Oli selvä tosiasia, että valtiovalta oli murskannut ne ja kansan vaatimukset olivat jääneet lähinnä paperille, mutta olivat ne sentään saaneet aikaan asteittaisia muutoksia Puolan yhteiskunnallisessa ilmapiirissä.

Kun tarkastelee Puolan kehitystä toisen maailmansodan jälkeisistä stalinismin vuosista 1980-luvulle, voi ajanjakson nähdä kauttaaltaan neuvostotyyllisen komentotalouden asteittaisena purkamisena. Samalla Puolan riippuvuus Neuvostoliitosta oli hävynnyt, kun se oli alkanut ottamaan länneä lainaa 1970-luvulta alkaen. Karol Jakubowiczin mukaan kommunistivallan kaatuminen ei olisikaan ollut Puolassa niin äkillinen ja arvaamaton prosessi kuin yleisesti arvelaan. Reformit, jotka olivat tulosta järjestelmän ongelmista ja kriiseistä, johtivat järjestelmän muuttumiseen totalitaarisesta autoritaariseksi ja lopulta demokraattiseksi. (Jakubowicz 1992, 79–93.)

Sekä *Helsingin Sanomat* että *Suomen Kuvalehti* tarkastelivat Puolan tapahtumia ajoittain suomalaisesta näkövinkkelistä. Historiasta etsittiin maiden välille yhtymäkohtia ja eroavaisuuksia. Pohdintoja synnytti epäilemättä kummankin valtion maantieteellinen asema Neuvostoliiton naapurissa. Suomi ja Puola olivat vielä ensimmäiseen maailmansotaan saakka kuuluneet Venäjän keisarikuntaan, mutta maiden itsenäistyttyä niiden kehitys oli kulkenut eri suuntiin. Historioitsija Kalervo Hovi kartoitti Helsingin Sanomissa Venäjän vallan aikaa 1800-luvulla. Suomalaisten ja puolalaisten asennoituminen autonomiaan oli ollut hyvin erilaista. Suomalaisille autonomia merkitsi suoranaista parannusta Ruotsin vallan aikaan verrattuna, joten he olivat lojaaleja venäläisille. Sen sijaan puolalaiset, jotka olivat vielä 1600-luvulla muodostaneet Itämereltä Mustallemerelle ulottuneen suurvallan, eivät hyväksyneet valtakuntansa jakoa. Siksi he kapinoivat venäläisiä vastaan. (HS 11.11.1981, 2.)

Puolan ja Suomen tiet olivat siis kulkeneet eri suuntiin 1900-luvun aikana. Yksi selitys Puolan tukalaan asemaan löytyi maan kapinatraditiosta. Sitä vastoin Suomi oli saanut aikaan merkittäviä tuloksia myöntövyyspolitiikallaan, kun maassa oli noudatettu kansallisen realismin linjaa suhteessa itänaapuriiin. Olihan maa tasapainoillut taitavasti ”nuoralla tanssien” idän ja lännen välillä. Suomalainen asennoituminen voimakkaaseen

itänaapuriin näyttäytyi vastakohtana puolalaiselle lähestymistavalle. Tärkeä perusvaisto, pelko tai kyky varuillaan olemiseen, antoi Suomelle eväitä järkevälle harkinnalle suhteessa itänaapuriin. Puolan kehityskulku osoitti, että pelon kieltäminen ei johtaisi toivottuun lopputulokseen. Sotatilaa julistamisen myötä *Suomen Kuvalehti* otti Kari Kyheröisen artikkelissa kantaa puolalaisten historialliseen kapinaperinteeseen, joka ilmeni edelleen 1980-luvulla: ”Oliko Solidaarisuudella todella tarkoitus taistella vaatimuksensa lävitse viimeiseen leivänkannikkaan ja itkevään lapseen saakka puolalaisten marttyyritraditioiden malliin?” Kirjoitus piti Solidaarisuusliikkeen vaatimuksia yksinkertaisesti liian radikaaleina ja sitä kautta tuhoon tuomittuina. Sotatilaa luonnehdittiin kirjoituksessa värikkäästi ”puolalaisen kärsimysnäytelmän ja marttyyriperinteen uudeksi merkkipylvääksi”. (SK 51–52/1981, 8.)

”Mikäli Solidaarisuus nyt valitsee sankarillisen itsemurhapoliitikan, seurauksena voi olla verilöyly, jossa puolalaiset sotilaat avaavat tulen marttyyreiksi aikovia työläisiä vastaan.” Näin kirjoitti Tapani Ruokanen artikkelissaan, joka maalaili sotatilan tiimoilta kauhukuvia koko Euroopan ylle Puolan traagista historiaa peilaten. Hän nimitti tällaista skenaariota ”puolalaiseksi ratkaisuksi”. (SK 51–52/1981, 9.) ”Puolalainen ratkaisu” tarkoitti epäilemättä sitä, että ratkaisuun pyrittäisiin konfliktin kautta, puolalaisittain kapinoimalla. Vastakohtana saattoi nähdä ”suomalaisen ratkaisun”, jossa pyrittäisiin rauhallisesti haluttuun lopputulokseen neuvotteluteitse ja kompromissien avulla, ajoittain jopa alistumalla.

Helsingin Sanomien ja *Suomen Kuvalehden* historiadiskursseista on hankalaa löytää selkeitä eroja. Tuntuu kuin ne rakentaisivat ajoittain jopa yhtenäistä tarinaa Puolan historiasta, mikä tuntuu tosin kovin oudolta. Voidaan kuitenkin sanoa, että *Helsingin Sanomat* oli *Suomen Kuvalehteä* toiveikkaampi Puolan kehityksen suhteen. Millaisena Puolan historia olisi lehtien mukaan sitten nähtävä ja mihin ylipäänsä pyrittiin painottamalla historiallista näkökulmaa Solidaarisuusliikkeen vaiheita selostettaessa? Oliko Puolassa merkittävin tilanteen määrittäjä kan-

sallinen mentaliteetti, kansan ”pitkä muisti” vai tyytymättömyys vallitseviin elinolosuhteisiin?

Historiadiskurssi pyrki selittämään Puolan tapahtumia näiden kaikkien kolmen valossa. Kumpikin lehti sijoitti Solidaarisuuden puolalaisen vastarintaperinteen jatkumolle. Tämänkertainen etappi erosi kuitenkin aiemmista, mutta sen enempää tulevaisuutta ei tohdittu arvioida. Historiadiskurssi maalasi kuvan siitä, kuinka kriisit ja vastarinta ikään kuin ”luonnollisina” kuuluivat Puolan historiaan. Tässä kuvassa sosialistinen järjestelmä näyttäytyi yhteen sovitamattomalta puolalaisen luonteenlaadun kanssa, johon yhdistyi harras katolisuus. Puolalaisia oli yksinkertaisesti hankala pakottaa mihinkään, minkä oli totisesti todistanut sosialismin heikko juurtuminen maahan. Toisaalta diskurssi nojasi myös siihen mahdollisuuteen, että puolalainen sosialismi olisi muokattavissa tiettyyn rajaan asti – olihan historia jo osoittanut sen. Tämä puhunta näkyi enemmän *Helsingin Sanomien* kirjoittelussa.

Neuvostoliiton painajainen

Suomalaislehtien tarkastelun keskiössä Puolan talous ja geopolitiikka kietoutuivat toisiinsa. Puolan sisäinen kriisi saavutti nopeasti ulkopoliittiset ulottuvuudet – elettiin kesellä kylmän sodan räjähdysaltista ilmapiiriä. Kuumaluminen Varsovan liittoon, Neuvostoliiton johtamaan sotilasliittoon, merkitsi sitä, etteivät Puolan sisäiset muutokset olleet ainoastaan sen omia asioita. Neuvostoliitto saattaisi turvautua aseelliseen väliintuloon, mikäli se katsoisi Solidaarisuusliikkeen nousun muodostuvan uhaksi sosialismille ja Puolan jäsenyydelle Varsovan liitossa. Näin oli tapahtunut viimeksi vuonna 1968, jolloin Neuvostoliitto miehitti Tšekkoslovakian tukenaan muut Varsovan liiton maat Romaniaa lukuun ottamatta. Kun ottaa huomioon vielä Puolan äärimmäisen hankalan geopolittisen sijainnin Itä-Saksan ja Neuvostoliiton välissä, ei edes asteittaista siirtymistä demokratian tielle voinut pitää erityisen realistisena. (Kemp-Welch 2006, 196–202.)

Suomen Kuvalehti näki kriisin ratkaisuna Puolan talouden uudistamisen, joka merkitsisi siirtymistä markkinatalouden suuntaan. Wienin kirjeenvaihtajan Marketta Kopinski ilmaisi asian osuvasti: ”Puolan taloudessa koetaan kapitalismin kipuja.” Maa oli päätyttyä umpikujaan, joten se oli suorastaan pakotettu radikaaleihin talousuudistuksiin. Puolan taloutta ohjaileva koneisto olisi saatava joustavammaksi ja tehokkaammaksi. (SK 32/1980, 26–28.) Talousdiskurssi samaisti sosialismin ensisijaisesti puolueen johtavaan rooliin yhteiskunnassa. Muilta osin järjestelmä olisi muokattavissa, minkä todisti sosialistisessa Unkarissa noudatettu eräänlainen kapitalismin muoto. Unkarissa tapahtuneet yhteiskunnalliset ja ennen kaikkea taloudelliset muutokset olivat konkreettinen esimerkki siitä, että jäykkä neuvostotyylinen sosialismi oli muokattavissa ainakin tiettyyn pisteeseen asti, kunhan kommunistisen puolueen yksinvaltaa ei kyseenalaistettaisi. Unkarissa siirtyminen osittaiseen markkinatalouteen ei johtanut demokratian palauttamiseen eikä liioin vahingoittanut kommunistisen puolueen johtoasemaa yhteiskunnassa. (Pearson 1998, 57–58.)

Myös Helsingin Sanomat ymmärsi itäblokkissa noudatetun sosialismin ennen kaikkea järjestelmänä, jossa kaiken täytyi toimia keskusjohtoisesti. Siten puolueen yksinvalta ei olisi murrettavissa. Talouden liberalisointia kyllä pidettiin hyvin mahdollisena, joten sen suhteen järjestelmä olisi muokattavissa. Toimittaja Kyösti Karvonen arvioi artikkelissaan 10.10.1980 Puolalla olevan kaksi mahdollista kehityskulkua. Näistä selkeästi toivottavin olisi liberalisoitumiskausi, joka etenisi varovaisen ”viisaasti” ja johtaisi kasvavaan yhteiskunnalliseen moni-ilmeisyyteen yhä yhden puolueen johtamana. Toinen arvio oli huomattavasti pessimistisempi: ”Malttamattomat uudistuspyrkimykset johtavat ylilyöntiin, minkä jälkeen Puola on jälleen lähtöpisteessä.” (HS 10.10.1980, 16.) Mahdollisella ”ylilyönnillä” viitattiin epäilemättä uudistusprosessin vauhtiin, jonka katsottiin olevan liian hurja. Mikäli Puola menisi uudistuksissaan liian pitkälle, saattaisi Neuvostoliitto kokea tilanteen uhkaavaksi ja

vastata interventiolla. Sen sijaan huomattavasti valoisammassa skenaariossa Puola etenisi harkiten ja seuraisi Unkarin mallia. Tätä pidettiin ainoana realistisena, mutta samalla positiivisena mahdollisuutena vallitsevilla olosuhteilla. Tällöin uudistuspyrkimykset pitäisi keskittää ensisijaisesti talouden epäkohtiin ja jättää poliittiset vaatimukset taka-alalle.

Puola ja muut kansandemokratiat eivät olleet Neuvostoliitolle tärkeitä pelkästään strategisesti ja turvallisuuspoliittisesti vaan myös ideologisesti. Puolaa hallitseva työväenpuolue olisi melkoisen dilemman edessä, mikäli se suostuisi lakkoilijoiden kaikkiin vaatimuksiin. Huomio kohdistui vapaiden ammattiliittojen sallimiseen, johon Helsingin Sanomat reagoi: ”Se taas ei sopisi venäläiseen marxismileninismiin, jonka mukaan Puolaa on toisen maailmansodan jälkeen hallittu.” (HS 26.8.1980, 2.) Vapaat ammattiliitot saattaisivat murentaa hallitsevan työväenpuolueen arvovallan lopullisesti, jonka myötä Moskova suhtautuisi yhä epäluuloisemmin Puolaan.

Helsingin Sanomat ja *Suomen Kuvalehti* eivät vetäneet Puolan tapahtumien pohjalta rajuja koko sosialismin tulevaisuutta koskevia johtopäätöksiä. Toisaalta ei myöskään pohdittu, miten neuvostotyylinen sosialismin rakenteelliset virheet saataisiin korjattua. Oli kuitenkin selvää, ettei nykyisellä tiellä voinut jatkaa, joten talousdiskurssi nojasi muutoksen vaihtoehdottoomuuteen. Sosialistista järjestelmää ei liiemmin kritisoitu suoraan vaan arvostelu saatettiin pukea humoristiseen sävyyn. Puolan sosialistista komentotaloutta kuvattiin *Suomen Kuvalehden* artikkelissa täysin absurdiksi. Virheiden korjaaminen vaatisi loputtomasti työtä. Rivien välistä saattoi helposti ymmärtää, että systeemiä olisi lähes mahdotonta korjata. Vientielintarvikkeiden suosiminen muiden kustannuksella oli johtanut tilanteeseen, jossa olutpanimot eivät pystyneet toimittamaan lupaamiaan olutmääriä länsimarkkinoille, koska olutpulloja tuottava tehdas oli vienyt tyhjät pullonsa samoille markkinoille. Tuontirajoitusten seurauksena tuotantolaitokset eivät voineet ostaa ulkomailta raaka-aineita, koneita tai varaosia, jotka olisivat olleet välttämättömiä

tiettyjen vientiartikkeleiden tuottamiseen. (SK 8/1980, 51.) Vaikka Puolan tarvitsemista talousuudistuksista paasattiin alituisesti, oli suorastaan eriskummallista, etteivät lehdet analysoineet sitä, mitä nämä muutokset merkitsivät puolalaiselle yhteiskunnalle. Tuotannon tehostaminen johtaisi joukkotyöttömyyteen, kun yksi ihminen voisi hoitaa työpanoksellaan useamman tehtävät.

Toisaalta Neuvostoliiton Puolalle suoma erivapaus – yksityinen maanviljely – saattoi olla osasy siihen, miksi Puola oli kulkenut kriisistä kriisiin toisen maailmansodan jälkeen. ”Mutta syyt nykyiseen kriisiin olivat pinnan alla – ne syntyivät jo toisen maailmansodan jälkeen luotaessa Puolan kansandemokratiaa.” Näin asian näki *Suomen Kuvalehden* Tapani Ruokanen. Ongelmien juuret olivat Puolan maataloudessa, jota kehitettiin ristiriitaisin menetelmin. Toisaalta Puolassa sallittiin yksityinen maanomistus, mutta toisaalta valtion suunnittelu painottui osuustoiminnallisille tiloille. (SK 14/1981, 38.)

Neuvostoliiton kylmän sodan aikainen vastapuoli, Yhdysvallat ja Länsi-Eurooppa, liittyi myös Puolan murroksen kansainväliseen kenttään. Liennytyks oli alkanut rapistua ja sen vauhti kiihtyi. Kansainvälistä yhteistyöilmapiiriä vaikeuttivat ja kiristivät Neuvostoliiton joulukuussa 1979 toimeenpanema Afganistanin miehitys sekä supervaltojen ydinasepolitiikan jännittyminen ja keskinäinen epäluulo. Mielialoja Yhdysvalloissa muutti myös marraskuussa 1979 alkanut Teheranin panttivankikriisi ja Neuvostoliitossa se, että presidentti Jimmy Carter otti käyttöön taloudellisia ja poliittisia pakotteita, keskeytti viljanmyynnin Neuvostoliittoon ja määräsi Moskovan olympialaiset boikottiin. Samaan suuntaan oli edellisinä vuosina vaikuttanut Carterin aktiivinen ihmisoikeuspolitiikka. Euroopassa elettiin 1980-luvun alkuvuosina siinä mahdollisuudessa, että Yhdysvallat sijoittaisi mantereelle keskimatkan ohjuksia Neuvostoliiton ohjusten strategiseksi vastapainoksi. (Kallentautio 2005, 383–384, 397.) Lännessä suhtautumista kriisiin kyllä käsiteltiin lehtikirjoittelussa, mutta se ei saanut osakseen läheskään vastaavanlaista huomiota kuin Neuvostoliiton aikeiden arviointi.

Länsimaiden toimilla ei katsottu olevan Puolan kannalta niin ratkaisevaa merkitystä kuin Neuvostoliiton tekemisillä.

Kylmän sodan aikana Suomen kuvaa peilattiin länsimaiden tiedotusvälineissä paljolti suhteessa Neuvostoliittoon (Salminen 1996, 259). Samalla voidaan vuorostaan todeta, että Suomesta katsottuna Solidaarisuuden aikaansaaman murroskauden tärkein ulottuvuus oli nimenomaan Neuvostoliitto. *Helsingin Sanomien* ja *Suomen Kuvalehden* kiinnostus Puolan tapahtumia kohtaan ei ollut täysin vilpittöntä, vaan kummassakin lehdessä seurattiin tarkkaavaisesti, miten idän suurvalta reagoisi Puolan kehitykseen. Vastaavasti Neuvostoliiton Puolan politiikkaa heijastettiin Suomeen, sillä olihan Suomen asema erilainen kuin muiden Euroopan maiden; maalla oli erityislaatuinen puolueettomuus. Itämeren eteläpuolella sijainnutta kriisipesäkettä peilattiin siis Suomen ulkosuhteisiin. Täytyihän Suomen elää ja olla Neuvostoliiton naapurina ja pyrkiä säilyttämään vallitsevissa olosuhteissa demokratiansa. Täten geopolitiikkadiskurssi nojasi kolmeen osapuoleen: Puolaan, Neuvostoliittoon ja Suomeen.

Talous- ja geopolitiikkadiskurssi rakensi puolalaisuuden ”luonnollista” kuulumista rautaesiripun itäpuolelle. Tässä diskurssissa Puolan paikka Varsovan liitossa ja Neuvostoliiton johtamassa itäblokissa nähtiin niin itsestään selvänä valintana, ettei sitä ollut edes tarpeen mieltää poliittiseksi valinnaksi. Samoin Suomen naapurisuhteet nähtiin ennalta määrättyinä historiallisista ja geopolittisista syistä. Kuinka pitkälle Puola voisi mennä uudistuksissaan, ennen kuin Neuvostoliitto puuttuisi tilanteeseen? Tämä seikka herätti runsaasti keskustelua kummassakin suomalaislehdessä. Vaikka Neuvostoliiton intervention uhkaa peräänkuulutettiin toistuvasti, ei sitä pidetty erityisen todennäköisenä. Neuvostoliitolla oli ylipäänsä valittavanaan ainoastaan huonoja vaihtoehtoja. Olli Kivinen arvioi *Helsingin Sanomien* kolumnissaan, että Puolan jättäminen ”omiin oloihinsa” olisi vaarallista koko sosialistisen maailman valtarakenteille. Vastaavasti Neuvostoliitto saisi voimatoimiin ryhtymisellä

miltei koko maailman vihat päällensä. Lisäksi oli varmaa, että puolalaiset ryhtyisivät vastarintaan miehittäjiinsä vastaan. Kivinen päätti kolumninsa ajatuksia herättävään kysymykseen, jolla Puolan kriisiä peilattiin Suomeen: ”Kumpi on NL:n elintärkeiden puolustusettujen kannalta parempi naapuri, Suomen tyyppinen ystävällismielisesti läheinen valtio vai asevoimalla uskollisena pidettävä sosialistinen maa, johon vaihtoehtoon väliintulo johtaisi.” (HS 16.12.1980, 17.)

Jorma Kallenaution mukaan Suomi ei noudattanut kylmän sodan maailmassa niinkään puolueettomuuspolitiikkaa vaan enemmänkin rauhanpolitiikkaa. Hän tarkoitti tällä sitä, että kun Euroopan muut puolueettomat maat – Sveitsi, Itävalta ja Ruotsi – noudattivat puolueettomuuspolitiikkaa, jotta ne voisivat olla puolueettomia sodan puhjetessa, noudatti Suomi puolueettomuuspolitiikkaa, jotta sota ei syttyisi. Suomen ulkopoliittikka oli saanut liiaksi Neuvostoliiton ulkopoliittikkaan samaistuvan sävyn. Suomi oli alkanut omaksumansa rauhanpolitiikan vuoksi tukea kaikessa Neuvostoliiton ”rauhanpyrkimyksiä”. Voidaankin sanoa, että Suomen ulkopoliittikkaan liittyi tietynlainen vastaavuus Neuvostoliiton ulkopoliittikan suhteen. Toisaalta on huomioitava, että Suomi saattoi omat etunsa arvioiden tukea myös sellaisia aloitteita, joita Neuvostoliitto kannatti. Ei pidä lähteä siitä, että kaikki, mitä Neuvostoliitto teki tai ehdotti olisi ollut ilman muuta Suomen etujen vastaista. Lisäksi on paikallaan huomauttaa, että Yhdistyneet Kansakunnat oli foorumi, jossa Suomi saattoi jatkuvasti harjoittaa täysin omaehtoista puolueettomuuspolitiikkaa. (Kallenautio 1996, 287–288.)

Murroskauden aikana Puolassa vierailut toimittaja Erkki Lehtola mainitsee, että puolalaiset puhuivat paljon kolmesta lähimaastaan. Näistä kaksi oli luonnollisesti Puolan rajanaapureita: Tšekkoslovakia ja Neuvostoliitto. Erityisesti Prahan kevään tapahtumat 1968 olivat puolalaisten hyvässä muistissa. Neuvostoliitto oli vaikea puheenaihe, sillä sen intervention pelko eli ihmisten mielissä. Suomi oli kolmas puheenaihe. Monet puolalaiset puhuivat Suomesta ikään kuin toista maailmansotaa ei olisi milloinkaan käyty eikä

kylmän sodan rajalinjoihin viitoittanutta Jaltan konferenssia vuonna 1945 koskaan pidetty. Keskusteluissa vilahti usein käsite ”Suomen malli”, ja monilla olikin vankkumaton käsitys presidentti Urho Kekkosen ihmeellisestä voimasta. (Lehtola 1985, 148.) Suomi, rauhanomaisen rinnakkaiselon kapitalistinen mallimaa, jolla oli erikoislaatuinen puolueettomuus suhteessa Neuvostoliittoon, oli toiminut pitkään esikuvana itäisen Keski-Euroopan sosialistimaiden oppositiolle. Esimerkiksi Tšekkoslovakian sisäisessä keskustelussa oli jo ”Prahan kevään” aikana viitattu toistuvasti Suomen esimerkkiin (Kallenautio 2005, 218).

Alati toistuvat viittaukset Neuvostoliittoon eivät jättäneet tilaa tekstin vastaanottajan omalle tulkinnalle idän suurvallasta, vaan ne itse asiassa vihjailuillaan ohjasivat lukijaa tulkitsemaan Neuvostoliiton uhaksi Puolalle. Arvioissa edettiin pidemmälle, kun *Suomen Kuvalehden* Moskovan kirjeenvaihtaja Dev Murarka kuvasi artikkelissaan Neuvostoliiton suhtautumista Puolan lakkoliikehdintään. Hänen mukaansa Puolan tapahtumat olivat ”painajainen” Neuvostoliitolle. Neuvostoliiton pelkona oli, että se joutuisi samanaikaisesti taisteluun kahdella tai useammalla rintamalla. ”Poliittiset levottomuudet Puolassa, hetkellä jolloin Afganistan liikehtii, nosti pelot pintaan.” (SK 36/1980, 81.)

Valtataistelu

Helsingin Sanomat ja *Suomen Kuvalehti* painottivat vielä ennen Gdanskin lakkojulistusta, ettei työläisten liikehdintä ollut poliittista, vaan kaiken taustalla oli Puolan talouden kriisi. Äänenpainot muuttuivat kuitenkin nopeasti. Solidaarisuusliikkeestä kehittyi muutamassa kuukaudessa poliittinen oppositio eli ilmiö, jollaista ei ollut kansandemokratioissa aiemmin nähty (Garton Ash 1991, 287–288). Suomalaislehtien kirjoittelussa ei keskitytty pelkästään puolueen ja uudenlaisen kansanliikkeen vastakkainaseteluun. Kuvaavaa Puolan poliittiselle tilanteelle oli se, että vastapuolten sisällä käytiin kiivasta valtataistelua maltillisten ja radikaalien välillä.

Helsingin Sanomat kuvasi pääkirjoituksessaan Puolan sisäistä kehitystä ”arvaamattomaksi”: maassa oli samaan aikaan käynnissä monta valtataistelua. Ensinnäkin vastakkain olivat pitkään itsevaltiaan elkein Puolaa hallinnut Puolan yhtynyt työväenpuolue ja nopeasti voimakkaaksi kansanliikkeeksi kasvanut Solidaarisuus. Tämän lisäksi valtataistelua käytiin puolueen johdossa. Kolmanneksi, Solidaarisuuden miljoonat jäsenet eivät olleet yksimielisiä, vaan liikkeen johdossa kiisteltiin sekä päämääristä että keinoista. Puolassa vallitsi samaan aikaan ”poliittinen maanjäristys” ja ”mielipidemyrsky”. (HS 1.4.1981, 18.)

Suomen Kuvalehden Risto Repo kuvasi Solidaarisuuden älymystösiiven erityisen hankalaksi tapaukseksi: ”Tämä siipi ei käy keskustelua siitä, ottaako vai eikö ottaa valta, vaan miten ottaa se” (SK 38/1981, 76–78). Tällä toteamuksella viitattiin ”työläisten puolustuskomiteaan” (puol. Komitet Obrony Robotników, KOR). Mielipidekehitys alkoi radikalisoitua Puolassa alkuvuodesta 1981. Tällöin osa Solidaarisuusliikkeen jäsenistä ryhtyi esittämään avoimesti koko sosialistisen järjestelmän ja Neuvostoliiton vastaisia näemyksiä. *Helsingin Sanomien* Kyösti Karvonen kirjoitti, miten Solidaarisuusliikkeen johdolla oli vaikeuksia pitää ääri laidan jäsenistöä aisoissa. Järjestön johto pyrki etenemään maltillisesti ja ratkaisemaan pattitilanteen neuvotteluteitse, mutta asenteet olivat toisenlaiset paikallistasolla. Solidaarisuuden valtakunnallisella johdolla oli kiire laittaa ammattiyhdistysrivejä kuriin, sillä kuriton lakkoilu antaisi viranomaisille aiheen syyttää Solidaarisuutta vastuuttomuudesta ja kyvyttömyydestä pitää ojennuksessa omia rivejään. Tämän lisäksi omapäinen lakkoilu ei antanut mairittelevaa kuvaa Solidaarisuuden johtajien auktoriteetista. Oli selvää, että Solidaarisuuden johdon oli pakko kuunnella jäsentensä ääntä. Tilanne oli kuitenkin äärimmäisen ongelmallinen, sillä aluejärjestöillä oli hyvin erilaisia intressejä. (HS 31.1.1980, 22.)

Suomalaislehdet epäilivät vahvasti, ettei Solidaarisuus kykenisi kantamaan vastuuta ja pelastamaan Puolaa kriisistä, vaikka se saisikin todellista poliittista valtaa. Risto Repo arveli

Suomen Kuvalehdessä kansanliikkeen rivien rakoilevan ja radikaalien äänenpainon voimistuvan Bydgoszczin välikohtauksen myötä: ”Solidaarisuus-ammattiliiton radikaalimmalle siivelle tapahtunut tuli kuin tilauksesta.” Selkeää polarisoitumista oli havaittavissa Solidaarisuusliikkeen sisällä, mutta ulkopuolisen oli hankalaa arvioida myllerrystä, mikä ilmeni artikkelin näkökulmassa: ”Solidaarisuus on monessa mielessä kehittymätön, politiikassaan arvaamatonkin järjestö.” (SK 15/1981, 64–66.) Pahimpaan kriisiin sitten elokuun 1980 ajaututtiin 19.3.1981, kun poliisit pahoinpitelivät Bydgoszczissa Solidaarisuusliikkeen aluejohtajan Jan Rulewskin ja useita Maaseudun solidaarisuuden aktivisteja. Puolueen ja Solidaarisuusliikkeen välille muodostunut hauras sovittelun ja hyväntahtoisuuden henki katosi hetkessä, kun uutiset Bydgoszczin tapahtumista täyttivät otsikot. (Johnsson & Lahtela 2004, 126.)

”Oliko liikkeen johtaja itse, entinen Gdanskin telakan sähkömies Lech Wałęsa, enää tilanteen herra?” Näin kirjoitti Kari Kyheröinen *Suomen Kuvalehden* artikkelissaan. Hänen mukaansa koko Solidaarisuusliike oli jäänyt loppujen lopuksi melkoiseksi kysymysmerkiksi: ”Lähes 10-miljoonaiseksi jättiläisliikkeeksi paisunut Solidaarisuus on lukuisista selitysy yrityksistä huolimatta jäänyt rakenteeltaan melkoiseksi arvoitukseksi. Sen eri siipien ja paikallisjärjestöjen vahva erimielisyys asioista tunnetaan.” (SK 51–52/1981, 6–8.) Solidaarisuusliikkeen järjestö rakenne ja pääideologit jäivät loppujen lopuksi suomalaislehdille melko tuntemattomiksi. Suomen Kuvalehti mielsi Solidaarisuuden paljolti yhden miehen johtamaksi liikkeeksi, vaikka kirjoittelussa tuotiin myös esille älymystön merkittävä rooli Solidaarisuuden taustavaikuttajana. Vaikka Wałęsa kuvattiin ”vallankumoukselliseksi” (SK 39/1980, 82), arvioitiin hänen kuitenkin edustavan Solidaarisuusliikkeen maltillisempaa linjaa ja samalla sen enemmistön näkökulmaa. *Suomen Kuvalehdessä* Puolan vaikea ja monimutkainen kriisi linkitettiin paljolti yksilön, siis Wałęsan, elämään ja arkeen, vaikka myös toisaalta hänen persoonansa

samaistettiin puolalaisten enemmistöön. Huomio ei kiinnittynyt pelkästään Wałęsan politiikkaan vaan osansa sai myös hänen yksityiselämänsä. Myös *Helsingin Sanomien* toimittajat haastattelivat Wałęsaa useampaan otteeseen. Silti Solidaarisuuden järjestö rakenne ja pääideologit saivat lehdessä *Suomen Kuvalehteä* isomman roolin (HS 10.12.1980, 20).

Länsimainen lehdistö todella nosti Wałęsan valokeilaan. Amerikkalainen aikakauslehti *Time* valitsi hänet vuoden mieheksi vuonna 1981. Myös monet muut arvostetut länsimaiset lehdet kiinnittivät suuresti huomiota Wałęsaan: ranskalainen *France Soir* esitteli hänen monilapsista perhettään, länsisaksalainen *Der Spiegel* paneutui hänen syvään uskonnollisuuteensa ja englantilainen *The Times* kertoi hänen koko elämäntarinansa työttömästä sähköasentajasta karismaattiseksi kansanjohtajaksi. Vastaa- vasti *Pravdan* ja Puolan työväenpuolueen äänitorven *Trybuna Ludun* toimittajat eivät käyneet tapaamassa Wałęsaa, jonka johtamaa Solidaarisuusliikettä pidettiin Moskovassa vastavallankumouksellisena. Suuret suomalaiset sanoma- ja aikakauslehdet kävivät sen sijaan henkilökohtaisesti haastattelemassa Wałęsaa. Jopa vasemmistolehtien kuten *Kansan Uutisten* ja neuvostomielisen *Tiedonantajan* toimittajat vierailivat jututtamassa Solidaarisuuden johtohahmoa. Wałęsa saikin lopulta Nobelin rauhanpalkinnon vuonna 1983. (Lehtola 1985, 117.)

Lakkoliikehdinnän synnyttämä kansanliike nähtiin reaktiona demokratian puutteeseen ja talouden tehottomuuteen. Kehityskulku joh- ti nopealla aikavälillä valtataisteluun, jossa voitiin havaita myös luokkataistelun piirteitä: vastakkain olivat kansan päämääriä ajanut Solidaarisuus ja nurkkaan ajettu puolue, joka oli hallinnut yksinoikeudella niin tuotantolaitoksia kuin tiedotusvälineitäkin ja jonka mandaatti oli peräisin Moskovasta. Koska maltilliset ja radi- kaalit taistelivat Solidaarisuuden sisällä vallasta, *Helsingin Sanomat* mielsi järjestön arvaamat- tomaksi. Myös puolueen sisällä käytiin valta- taistelua eri linjojen välillä. Kauhuskenaariossa vastapuolten ääri laidat saattaisivat ajaa Puolan

sisällissotaan tai yllyttää Neuvostoliiton inter- ventioon. Jotta Puolan monimutkaiset ongelmat pystyttäisiin ratkaisemaan, tulisi Solidaarisuuden saada todellista poliittista päätösvaltaa Puolan asioihin. Puolan radikaalia muutosta ei pidetty kuitenkaan mahdollisena, sillä vallan keskittä- miseen perustuvaan järjestelmään oli vaikeaa sulattaa minkäänlaista itsehallintoa.

Suomen Kuvalehden tulkinnat erosivat asteittain *Helsingin Sanomien* linjasta. Vapaa ammattiyhdistysliike tulkittiin ensisijaisesti reaktiona Puolan taloudelliseen rappioon ja maan johtajien tekemiin virheisiin – poliittisen järjestelmän muuttaminen ei ollut sen tavoite. Kansan ja puolueen välillä vallitsi syvä luot- tamuspula, joka oli seurausta kelvottoman puoluejohdon ajamasta politiikasta. *Suomen Kuvalehden* puhunta painotti talousuudistuksia, joita ilman Puola jatkaisi alamäkeä. *Helsingin Sanomat* toi vuorostaan enemmän esiin yhteis- kunnallisten uudistusten tarpeen, vaikka myös jäykän komentotalouden purkamista pidettiin välttämättömänä. *Suomen Kuvalehden* arviois- sa ainoastaan Solidaarisuuden ääri laita hamusi poliittista valtaa. Valtakysymys tulikin lopulta avoimesti näkyville, kun vallanjanoiset radikaalit lähtivät haastamaan puolueen valtamonopolia. Tällöin Solidaarisuuden muulla jäsenistöllä nähtiin olevan mahdollisuus joko seurata perässä tai jakaa järjestö.

Suomalaislehtien arvioissa Puolassa oli käynnissä tuskallinen mutta ymmärrettävä – suorastaan pakon sanelema – uudistumispro- sessi, jota puolalaisten enemmistö kannatti. Lakkoliikehdinnän synnyttämä kansanliike nähtiin reaktiona demokratian puutteeseen ja talouden tehottomuuteen. Tiivistäen voisi to- deta kummankin lehden toiveissa olleen, että Solidaarisuuden maltilliset ainekset pääsisivät voitolle ääriaineksista, jolloin oppositioliikkeen ja puolueen välille syntyisi yhteiskuntasopimus, joka taas uudistuksineen mahdollistaisi Puolan talouden vähittäisen elpymisen. Kriisin pitkit- tyessä kummankin lehden arviot synkkenivät. Tällöin valtataistelun voittaisi enää se, joka yli- päänsä saisi Puolan elintarvikehuollon kuntoon.

”Useimmat puolalaiset eivät kiihkoile sen enempää uudistusten kuin tähänastisenkaan järjestelmän puolesta.” *Helsingin Sanomien* mukaan Puolan kansa oli uupunut Solidaarisuusliikkeen ja puolueen äärilaitojen ainaiseen kamppailuun. Sitä ei kiinnostanut politikointi, vaan se halusi ruokaa pöytään. Kansan toiveissa oli, että vastapuolten välille syntyisi ”järkiavioliitto”. (HS 20.10.1981, 2.)

Neutraalia ja varovaista kirjoittelua

Mielestäni on varsin kummallista, ettei *Helsingin Sanomien* ja *Suomen Kuvalehden* uutisoinnissa ollut liiemmin eroja Puolan murroksen suhteen. Ne olivat kuitenkin toistensa selkeitä kilpailijoita, vaikka toinen niistä oli sanoma- ja toinen aikakauslehti. *Helsingin Sanomien* ja *Suomen Kuvalehden* tulkinnat Puolan tapahtumista olivat keskenään varsin konsensushenkisiä. Kirjoittelu oli maltillisen varovaista eikä Puolan murroksen tiimoilta ryhdytty esittämään kauaskantoisia tulevaisuuden visioita siitä huolimatta, että Puolan lakot ja Solidaarisuuden synty olivat selviä merkkejä Varsovan liiton sisäisestä heikkoudesta. Epäsovinnaiset ja radikaalit näkökulmat esitettiin yleensä lainauksina länsilehdistöstä, ei lehtien omina näkemyksinä.

Varovainen kirjoittelu ei ollut välttämättä tietoista, vaan heijasteli enemmänkin aikakauden yleistä kulttuuria. Toimittajat tunnustivat Suomen ulkopoliittikan realiteetit; pahimmassa tapauksessa Puolan kriisi saattaisi heijastua Suomen ulkosuhteisiin. Kekkonen aikakausi oli tullut

lopullisesti tiensä päähän, ja suurvaltasuhteissa elettiin jääkylmää vaihetta, joten Suomen oli parasta jatkaa hyväksi koetulla ulkopoliittisella linjalla ainakin idänsuhteissa. Mallia toimittajille näytti tietysti myös Suomen hallitus, joka vältti ottamasta kantaa Puolan tapahtumiin (Salminen 1996, 55, 73). Tosin myöskään Ruotsin hallitus ei ollut erityisen avoin Solidaarisuutta kohtaan vaan Puolan tilanne koettiin vaikeaksi myös Suomen länsinaapurissa, vaikka oli päivänselvää, että Ruotsin geopoliittinen asema oli kylmän sodan olosuhteissa huomattavasti Suomea suopeampi. Ruotsi pyrki tukemaan Puolan demokraatisoimiskehitystä, mutta samalla haluttiin välttyä ärsyttämästä liikaa Neuvostoliittoa. (Heino & Törnquist-Plewa 54, 2007.)

Suomen valtalehdistöä kiinnostivat enemmän Neuvostoliiton reaktiot Puolan tapahtumiin kuin lakkoaallostaa liikkeelle lähtenyt uudistusprosessi. Puolan ja Neuvostoliiton suhteita tarkasteltiinkin Suomen ja sen itänaapurin suhteiden peilinä ja vertailukohtana sekä arvioitiin enemmän tai vähemmän verhotusti sitä, miten Puolan murros tulee vaikuttamaan kansainväliseen tilanteeseen ja Suomen asemaan. Vaikka historiaan palattiin toistuvasti, suomalaislehdet ymmärsivät, että Solidaarisuuden aikaansaama liikehdintä erosi aikaisemmista kansannousuista. Protestien syyt, tapahtumien kulku ja seuraukset olivat erilaisia. Solidaarisuuden historiallinen merkitys nähtiin ennen kaikkea siinä, että se kykeni yhdistämään puolalaisen yhteiskunnan eri osat tavallisista työläisistä älymystöön.

Viitteet

- 1 Vuonna 1980 *Helsingin Sanomien* levikki oli 393 697, seuraavana vuonna 402 280 ja sitä seuraavana 410 913; ks. Tommila 1988a, 133.
- 2 *Suomen Kuvalehden* levikki oli vuonna 1979 suurin piirtein 100 000; ks. Tommila 1988c, 181.

Lähteet

Sanoma- ja aikakauslehdet

Helsingin Sanomat 1980–1981 (HS)

Suomen Kuvalehti 1980–1981 (SK)

Kirjallisuus

Crampton, R. J. (1994), *Eastern Europe in the Twentieth Century*. London & New York: Routledge.

Garton Ash, Timothy (1991), *The Polish Revolution: Solidarity*. London: Granta Books.

Heino, Maria & Törnquist-Plewa, Barbara (2007), Svenska Stödkommittén för Solidaritet. – *Skandinavien och Polen: Möten, relationer och ömsesidig påverkan*. Red. Barbara Törnquist-Plewa. Lund: Lunds Universitet, 25–58.

Jakubowicz, Karol (1992), Media and the Terminal Crisis of Communism in Poland. – *Media, Crisis and Communism: Mass Communication and the Disruption of Social Order*. Ed. Marc Raboy & Bernard Dagenais. London: SAGE, 79–93.

Johnsson, Peter & Lautela, Yrjö (2004), *Puola: vanhaa ja uutta Eurooppaa*. Helsinki: Edita.

Kaliski, Bartosz (2006), Solidarity, 1980–1: The Second Vistula Miracle? – *Revolution and Resistance in Eastern Europe: Challenges to Communist Rule*. Ed. Kevin McDermott, Matthew Stibbe. New York: Berg, 119–126.

Kallentautio, Jorma (2005), *Suomi kylmän rauhan maailmassa: Suomen ulkopolitiikka Porkkalan*

palautuksesta 1955 Euroopan unionin jäsenyyteen 1995. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Kemp-Welch, Tony (2006), Afterword: East or West? – *Revolution and Resistance in Eastern Europe: Challenges to Communist Rule*. Ed. Kevin McDermott & Matthew Stibbe. New York: Berg, 195–202.

Lehtola, Erkki (1985), *Revitty lippu: Muistinpäivät Puolasta ja puolalaisuudesta*. Juva: WSOY.

Pearson, Raymond (1998), *The Rise and Fall of the Soviet Empire*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Salminen, Esko (1996), *Vaikeneva valtiomahti? Neuvostoliitto/Venäjä Suomen lehdistössä 1968–1991*. Helsinki: Edita.

Tommila, Päiviö (1988a), *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö sodan murroksesta 1980-luvulle*. Kuopio: Kustannuskiila.

Tommila, Päiviö (1988b), *Suomen lehdistön historia 5: Hakuteos Aamulehti – Kotka Nyheter*. Kuopio: Kustannuskiila.

Tommila, Päiviö (1988c), *Suomen lehdistön historia 8: Yleisaikakauslehdet*. Kuopio: Kustannuskiila.

Törnquist-Plewa, Barbara (1992), *The Wheel of Polish Fortune. Myths in Polish Collective Consciousness during the First Years of Solidarity*. Lund: Lunds Universitet.